

Preekstoel Herentals 8 juli 2014

Koen Geens

De geloofsvraag is voor iemand die zichzelf in de actie vergeet zoals ik erg confronterend. Mijn korte getuigenis zal eenvoudig zijn, zonder veel citaten of lectuur. Zonder al te persoonlijk te zijn. Zijn binnenkant zet men op een kier, maar ik houd geen open deur. Een vogel die precies uitlegt wat hij zingt, waarom hij zingt, en wat er in hem is dat zingt, zingt niet meer (*Valéry*).

Ik ga inderdaad op in de actie. Zoals een voetballer in het spel. Of een vrouw in de pijn van de bevalling. Je doet dat niet bewust, maar omdat je zo geboren bent. De eenwording met wat ik doe, geeft mij rust. Het geeft me de mogelijkheid om op dat ogenblik niets anders te willen. Meestal ook nergens anders te willen zijn, zodat het geen offer is, daar te blijven waar ik moet zijn, of daar te gaan waar ik moet gaan, maar een evidentie die geen pijn doet, of geen bijgedachten geeft. Het lukt me natuurlijk niet altijd, omdat er hogere privé-prioriteiten zijn. Indien die onverenigbaar zijn met mijn werk, en mijn werk moet zogenaamd voorgaan omdat op dat ogenblik niemand professioneel kan doen wat ik moet doen, krijg ik claustrofobie. Het ergste wat me overkwam was dat één van mijn kinderen op een vooravond een zware en onverdiende tegenslag had, en ik de hele nacht moest onderhandelen. Ik heb mijn telefoon van pure frustratie tegen de muur kapot gesmeten. Maar ik heb onderhandeld. De cliënt voor wie ik onderhandelde –ik was toen nog advocaat, is mij als persoon dierbaar gebleven. Gelukkig maar. En mijn dochter heeft het mij vergeven, denk ik toch.

Volgens sommigen zijn er vier momenten van eenwording met zichzelf: het spel, de esthetische ervaring, de gelukservaring en de religieuze ervaring (*Vanderkerken*). In zekere zin ben ik in het spel blijven steken. Wie zijn werk ervaart als plezier, als een mogelijkheid van zelfrealisatie, verricht dat werk immers spelenderwijs. In spelende ernst als het ware. Zo geef ik ook les, zo schrijf ik ook als wetenschapper over mijn vak, zo pleitte en onderhandelde ik als advocaat. Wetende dat wat ik deed en doe, in het licht van de eeuwigheid, niets te betekenen heeft, maar dat het toch de moeite waard is om gedaan te worden, al kan iemand anders het even goed, of zelfs beter. Binnen 20 jaar blijft er van mijn gewroet nog hoogstens een kleine voetnoot in een geschiedenisboek, of een anecdotische verwijzing naar een geschrift dat ik pleegde. Ik geloof dat wie bezig is met zijn plaats in de geschiedenis, onvoorstelbaar getalenteerd moet zijn, zoals Picasso of Mozart, of verkeerd geïnspireerd is. Wij zijn hier om te zijn, in het beste geval om te geven en om door te geven, niet om te krijgen of om te hebben.

Ik besef wat sommige anderen van mijn spelende soort denken. Wat zal die doen als hij met pensioen is? Denkt hij ooit verder? Stelt hij zich vragen over de zin van zijn inzet? Hoe geeft hij daar zin aan? Heeft hij al eens gedacht aan zijn eindigheid?

Welaan dan, enkele gedachten. Ik geloof in de Liefde met een grote L. De mens is een wezen dat in staat is tot een duurzame emotie die een levenshouding kan worden en die heel uitzonderlijk is in de schepping: de liefde voor en door de andere. Aan die liefde een hoofdletter geven is ze in zekere zin vergoddelijken, ze als waarde boven alle andere waarden te stellen omdat de beleving ervan het leven op zich al de moeite waard maakt. Het is ook de laatste van alle waarden. Wie zijn geloof verliest, kan nog hopen. Maar wie zelfs zijn hoop verliest, kan alleen nog liefhebben (*Dillemans*). En zelfs dan blijft het leven meer dan de moeite waard. Wij zijn samen, samen maar toch alleen, met degenen die we liefhebben, en dat zijn de grootste schoonheid en de beste troost die er zijn. Onlangs zag ik een documentaire op Eén over de condor in Zuid-Amerika. De meest vrije vogel in de wereld, trouw aan zijn partner, en elke avond alle info delend met een stuk of twintig andere condorkoppels. Geen interne concurrentie. Geen externe roofvijanden. En met een vleugelwijdte van meer dan drie meter. Pikant detail: de Condor vliegt niet, hij zweeft. Hij werkt dus niet, hij speelt. Hij gelooft niet, hij hoopt weinig, maar hij straalt liefde uit.

De parabel van de vijf broden en de twee vissen is de evidentie zelve: er is genoeg voor iedereen, als we leren delen, en onze overschotten niet krampachtig voor onszelf houden. Dat geldt tussen burens, binnen gezinnen, tussen families, maar ook binnen landen, tussen landen, binnen continenten en tussen continenten. De herverdelende rechtvaardigheid zou nog altijd een paar plaatsen hoger mogen staan op de agenda: de voorbije jaren kwamen er armen bij. De Schepping heeft ons nochtans in overvloed gegeven. We maken ons zorgen over heel dagelijkse kleine hebbedingen, maar we moeten leren kijken naar de bloemen in het veld en de vogels in de lucht.

Een veel moeilijker parabel is die van de talenten. Als ik erover nadenk, gaat die over de zijnsdurf. Durf te worden wie je bent, ontwikkel je persoon, ontdek je passies, haal daar je energie uit, en je wordt een grote dame of heer. Het moeilijke aan de parabel die het evangelie verhaalt is dat precies degene met de minste talenten ze in de grond steekt. Mijn levenservaring is dat het dikwijls net omgekeerd is. Het zijn niet zelden de meest getalenteerden die hun gaven verspillen of niet ten einde brengen. Een mooi voorbeeld is de Franse dichter Paul Valéry die overleed in 1945. Hij kon zichzelf negatief definiëren op het einde van zijn leven: *il n'avait pas été tout ce qu'il n'avait pas fait*. De waarheid was dat hij alles kon, maar niets durfde. Immers wat men durft te doen, toont wat men is, maar ook wat men niet is. Na elke voordracht is er altijd wel iemand die me zegt dat hij toch dit of dat anders verwacht of gedacht had. Wie in potentie alles wil blijven wat hij zou kunnen zijn, doet er

beter aan niets te doen. Want elke realisatie, is ook een niet-realisatie, nl. van datgene wat men niet gedaan heeft, omdat men het andere gedaan heeft. Wie een gedicht schrijft, maakt op dat ogenblik geen proza. En wie aan politiek doet, kan op dat ogenblik geen wetenschap bedrijven. En wie klassiek proza schrijft, kan kritiek krijgen omdat het niet modern is. En wie aan politiek doet, kan kritiek krijgen omdat hij een coalitie sluit met de verkeerde partij. Wie niets doet, kan ook niets verkeerd doen. Net degene die slim genoeg is om dat van in het begin te weten, en zo was Valéry, worstelt een heel leven. Want *ne rien faire, équivaut à n'être rien du tout*. Valéry schreef enkele prachtige gedichten, die hem ontrukkt werden door genereuze collega's die inzagen dat hij dagelijks aanmoediging behoefde. Maar dan bleef hij weer bij de pakken zitten. Hij huwde één keer, een beetje ongelukkig en hij hield dat vol. De rest van zijn leven bracht hij door met stormachtige relaties die telkens weer eindigden omdat hij trouw eiste van zijn nieuwe veroveringen, maar zelf rustig thuis wilde blijven. Ondertussen schreef hij zijn grandioze *cahiers*, dagelijks, die op zich een hele encyclopedie vormen. Ze tonen aan dat hij een origineel denker was zoals Wittgenstein, maar dat verborgen hield. Hij hoopte wellicht dat één van zijn zielsverwanten dat werk ooit eens zou uitgeven. Dat werd al driemaal gepoogd, en telkens mislukte het. Wel te verstaan, die uitgaven bestaan. Maar ze zijn nog onvollediger en onsystematischer dan het werk zelf, omdat niemand, u raadt het al, er al zijn talent tegenaan wil gooien. Valéry heeft het immers zelf niet gedaan. Hij maakte van *l'inachèvement* zijn paradigma, hij ging zo ver elke afgewerkte tekst, elk afgewerkt gedicht, een daad van *abandon* te maken, van opgave. Wie de koers uitreed, zelfs als eerste en met voorsprong, gaf op in zijn ogen, omdat hij nog veel beter had kunnen rijden.

Mijn interpretatie van de talentenparabel is er één van personalisme, niet van utilitarisme: de mens is geen schaars goed dat op zijn meest voordelige en nuttige wijze moet ingezet worden. Dat kan anders aangevoeld worden in oorlogstijd, maar niet in vreedstijd. Dan heeft de mens het recht zijn geluk te stellen boven zijn nut. Door zelf gelukskeuzes te maken en gelukkig te zijn, maakt hij trouwens ook anderen gelukkig. Niet door louter plichtsbesef, maar door zijn finaliteit, zijn zin, zijn talent, zijn passie te volgen. Zo men wil, is dat onze plicht, zo gelukkig mogelijk te worden, dikwijls ondanks alles, ik weet het. De samenleving moet dit persoonlijk geluk van eenieder mogelijk maken, de kans op vervulling maximaliseren, en dat is precies de taak van de politiek. De kans op persoonlijkheidsontwikkeling van elke mens zo groot mogelijk maken. Maar elke mens moet die wat hemzelf betreft grijpen. De politiek kan mensen niet gelukkig maken, maar moet de mensen wel in de gelegenheid stellen hun geluk na te streven.

Het evangelie bevat nog vele mooie parabels en vergelijkingen.

De barmhartige Samaritaan zou een arts kunnen zijn die bekend staat als een hevig Vlaams Belanger die halt houdt bij een illegale vluchteling die verongelukt is, en deze omringt met de beste zorgen.

Vandaag is een farizeeër niet zozeer een pilaarbijter, maar iemand die zeurt over de jeugd die niet meer hard wil werken, of over een jongvolwassene die eerst samenwoont met zijn partner voor ermee te trouwen. Ieder is immers kind van zijn tijd, farizeeërs lopen meestal achter op hun tijd, zij vechten de vorige oorlog nog uit. Farizeeërs zijn fundamentalisten die de moderniteit bestrijden (*Armstrong*). En dat vind je steeds opnieuw. Door zich te vermengen met de Staat, worden religies erger dan de meest prangende wet, of dan de meest hypocriete wet. In beide gevallen wordt die wet zinloos. Zo moest de jodenkerk wijken voor de christelijke godsdienst omdat ze onnavolgbaar ingewikkeld en tegenstrijdig geworden was, en zo kreeg de katholieke kerk het door zijn corruptie en losbandigheid in de 15e eeuw aan de stok met sobere vernieuwers. Dan doodt de religie, letterlijk, met de hulp van de wereldlijke macht, en uiteindelijk steeds opnieuw diegenen die het nochtans best met haar voor hebben: Jezus van Nazareth, John Huss of Savonarola. Uiteindelijk moeten die religies wijken, concurrentie dulden en zich vervolgens herbronnen, denk aan de contra-reformatie.

Het evangelie staat daar gelukkig al een tijdje boven en heeft het *tout court* niet voor mensen met een lang geheugen en lange tenen. Meer dan wat ook betekent voor mij 'uw geloof heeft u gered' een blijk van immens respect voor al wie in de toekomst gelooft, in zijn eigen toekomst ook, voor wie nu of morgen beter wil doen dan gisteren of vandaag. '*Vandaag nog zult gij met mij in de hemel zijn*', zei Jezus tegen de goede moordenaar, het is nooit te laat om berouw te hebben en te tonen, ijdelheid en betweterigheid daarentegen lonen zelden. '*Wie zonder zonde is, werpe de eerste steen*'.

Ik had een heel enthousiaste leraar in de derde Latijnse, die met ons het Lucas-evangelie in de taal van de auteur las, het Grieks. '*Bemin uw vijanden*', zei die leraar altijd maar, weet ge wel wat dat van een mens vraagt. En het is zo actueel. We zijn er altijd op uit de ander tot oorzaak van ons falen te maken, het is de fout van de vijand. Daarbij passen we ons vijandbeeld graag aan de omstandigheden aan. De Nederlandse politicus Wilders was aanvankelijk anti-Islam. Voortaan is hij anti-Europa. Hoe je beide tegelijk kan zijn, is mij een raadsel. Eén van onze Belgische Nobelprijswinnaars schreef onlangs een boekje over de genetische erfzonde waarmee wij beladen zijn (*de Duve*). Het is niet de erfzonde waaraan u denkt. Wel zegt hij dat de mens door zijn geschiedenis een groepsbeest is geworden, want in de natuur kon hij slechts overleven door deel uit te maken van een groep. Geen veilige bevalling en geen veilige jacht zonder bescherming van de groep. En als je wil overleven, moet je alleen de andere groep te vlug af zijn, in een oorlog zo nodig. Vandaag is er een paradigmashift. Als we de andere groepen niet helpen overleven, gaan we er zelf aan kapot: de onmogelijkheid van een globale oorlog is er het beste voorbeeld van. Bijna nog voor we zelf de atoombom hebben afgevuurd, zij we

al gedood door een tegenbom. Maar ook de ecologie, de economie en de migratie tonen de juistheid van deze paradigmashift aan. Als we zelf niet zorgen voor minder pollutie, kunnen we niet rekenen op de zuurstoflengte die het Braziliaans regenwoud is. Het aanspoelen van Afrikanen in Lampedusa, d.i. een ongezonde immigratie op het Europese continent, zal duren zolang de wereld niet meer geeft om de overleving van deze mensen op hun eigen continent, bv. door een eerlijker handel. En een economisch onevenwicht (bv. hoge rente, groot betalingsoverschot) dat veroorzaakt wordt door een sterke economie, zoals de Amerikaanse en de Duitse, verzwakt soms zodanig andere staten dat de wereldeconomie eronder leidt, wat een boemerang effect heeft op die Amerikaanse of Duitse economie. We moeten dus collectief onze vijanden, de 'anderen', beminnen zoals onszelf, of we halen samen de 22^e eeuw niet.

Het evangelie bevat een ethische oproep, een sociale boodschap die soms zwaar wordt onderschat, en wordt veronachtzaamd door degenen die er mee zijn groot geworden: het evangelie is voor velen een soort sprookje van Andersen of Grimm. Nochtans ook wie niet gelooft in de Openbaring van God door Jezus van Nazareth, kan zijn levenshouding door de evangelische inspiratie laten bepalen. Het appel dat van het evangelie kan uitgaan op iemand die het niet van jongs af aan kent, maar die zoekt naar houvast en zekerheid, is meestal groter, want het evangelie bevat een behoorlijk 'revolutionaire' boodschap voor elke mens. Door zijn eenvoud en bescheidenheid is het een duurzame levensregel. De bruiloft van Kana bijvoorbeeld: hou het beste voor het laatste, doseer je inspanningen, *the best is yet to come*, zeg niet te vroeg dat je niet meer kan of niets meer te geven hebt, hou vol, en schat alles naar de juiste waarde.

Om kort te gaan, het evangelie bevat allerlei consignes voor wie wil werken in het leven, ook als hij niet kan geloven. Is er geen geloof zonder de werken, dan kan er zeker gewerkt worden zonder geloof. Het is de sociale dimensie van de religie die in het christendom zeer sterk ontwikkeld is, en die de fijnste menselijke boodschap bevat die ik ken. Het is, ook zonder Openbaring, een blijde boodschap voor mij. Jezus van Nazareth is zonder meer de beste mens die ik me kan voorstellen, ook al zou hij niet de zoon van God zijn. Ik ben altijd wat beducht geweest voor hen die zegden dat deze boodschap naleven zijn zin kreeg vanuit een hiernamaals, een Openbaring of wat dan ook. Mijns inziens is deze boodschap immers blij en dus zinvol op zich: wie probeert te leven naar de maatstaven die Jezus ons heeft voorgesteld, kan zich moeilijk gedupeerd voelen. Een wezen dat in staat is tot liefde zoals de mens, voor zichzelf en voor de naaste, dat zelfs zichzelf kan geven en opgeven voor de ander, is miraculeus. Dat wezen is in staat tot het slechtste, en daarin verschilt het van de condor, maar het blijft in staat tot het beste. Die zoektocht naar het beste, op sociaal-

menselijk vlak, geeft een diepgang aan het leven die de transcendente dimensie wellicht niet evenaart noch compenseert. Maar ook als die zoektocht een eindstation bereikt dat niet 'het' diepe en rotsvaste geloof is, maar enkel een doortastende en vanzelfsprekende menselijke actie van goede wil –ook dan is die zoektocht meer dan de moeite waard geweest.

Wie zoekt, die zal gevonden worden. Zo hoorde ik het Jozef van den Berg een tijdje geleden vertellen. Het is de poppenspeler die op 14 september 1989 besliste om de wereld te verlaten en zich als kluizenaar te vestigen, in een kartonnen hut dicht bij een kerktoeren. Paulus, Augustinus, Franciscus, Ruusbroec, Theresa van Avila, Johannes van het Kruis, en vele anderen zochten hun heil in stilte, in de woeste eenzaamheid en gebed, dicht bij de natuur of in een slotklooster. Zij geloven rotsvast, zij hebben God gezien, gevoeld of gehoord, Hij heeft hen aangeraakt, zij hebben zich overgegeven. Daarover kan een mens die het niet heeft meegemaakt, weinig vertellen. Maar zoeken we niet allemaal, en zijn het soms niet degenen die het meest beweren dat God niet bestaat, die het meest zoekende zijn, en wellicht dikwijls, ontgoocheld door de vergeefsheid van hun zoeken, in boosheid, bitterheid of zelfs vervolging ontaarden?

Ik ga niet in op het schijnconflict tussen geloof en wetenschap, of de discussie tussen neo-darwinisten, creationisten en gewone gelovigen met een wetenschappelijke background. Ik heb er over gelezen, en ik word er altijd opnieuw moe van. God is geen kwestie van bewijs, maar van geloof. God spreekt ook het onbevangen kind in ons aan, dat we altijd moeten blijven om geluk te vinden. Dat is geen kwestie van naïviteit, maar van wijsheid.

Het geloof is een Genade: *tolle et lege*, zei de stem van God tot Augustinus, en Saulus werd zelfs van zijn paard gebliksemd; Theresa van Avila was drie jaar schijndood voor ze door God werd aangeraakt, en we kunnen zo doorgaan. Zij zijn de *happy few*, de begenadigde kunstenaars, die zoals Mozart en Picasso, maar op een andere manier, kunnen zingen op de toonaarden van Gods stemvork.

De meeste stervelingen moeten het doorgaans stellen zonder die plotse Genade, en kunnen zich er enkel een hevige en plotse universele verliefdheid bij voorstellen die heel het wezen doorstraalt. Waar je, zoals van menselijke verliefdheid, niet van kan slapen, die je helemaal doordesemt, en gek maakt van ongeduld naar een volgend weerzien. Ik heb een troost voor degenen onder u die zoals ik zonder die religieuze mystieke ervaring gebleven zijn. Ik sprak met een Indische gids aan de Taj Mahal, de tempel van de liefde want gebouwd door een Mogolkeizer Shah Jahan voor zijn overleden geliefde Mumtaz Mahal met wie hij veertien kinderen had, en die samen van een nooit geziene liefde genoten. Onze gids was van de hoogste kaste, en had willen huwen met iemand van dezelfde kaste.

Het koppel was verliefd, de ouders gingen dwars liggen, en legden hun eigen keuze op. De man was nu 8 jaar getrouwd met een vrouw die voor hem gekozen was. Geleidelijk aan was de liefde gekomen, en het was een heel gelukkig huwelijk. Er zijn, zo zei hij me, in Indië veel minder echtscheidingen dan bij ons. Ik geloof dat velen onder ons ook zo zijn gaan geloven. Het is het geloof van onze ouders, waarmee we vertrouwd zijn gemaakt van kindsbeen af. We hadden even goed islamiet of jood of hindoe kunnen zijn, of vrijmetselaar. Maar het geloof in de God van Jezus Christus is het geloof dat we koesteren, waaraan we ons warmen en waarin we ons 'thuis' voelen. De aandacht die we zouden moeten geven aan dat geloof, is zoals die van de hindoe aan zijn huwelijkspartner waarmee hij weliswaar niet getrouwd is uit verliefdheid, maar die hij wel doodgraag is gaan zien. Soms komt er ook echte verliefdheid van, soms niet, en die is hoe dan ook zelden aanhoudend. Trouwens ook bij wie in het begin van zijn relatie van zijn paard gebliksemd is, gaat de liefde soms over, of wordt de verliefdheid nooit echte liefde. Verliefdheid is inderdaad nog geen liefde. Terwijl liefde kan komen, zonder voorafgegaan te zijn door verliefdheid. Zoals een diepe geloofservaring nog geen geloof is. Het is de uitnodiging, datgene waaraan de herinnering de vlam brandend houdt, en dat het makkelijker maakt het geloof of de liefde te verdiepen. Liefde en geloof zijn ook werkwoorden. Zelfs als ze vanzelf en zonder inspanning beginnen, vergen ze aandacht om werkzaam te blijven.

De beste manier om tot duurzaam geloven te komen, zal voor elk verschillend zijn. De één vervolgt, de ander zoekt eindeloos, nog een ander staat aandachtig open en wacht geduldig. Voor mijn ongeduldige natuur is werken, of beter gezegd spelen, de beste oplossing. Met als leidraad de sociale boodschap van het evangelie. In de hoop dat wie na mij komt en die ik lief heb het beter zal hebben dan ik, in een wereld die duurzamer en vreedzamer zal zijn. Geloof ik dikwijls niet, dan hoop ik meestal toch. En hoop ik niet altijd, dan zie ik steevast graag. Minstens in dat geloof wil ik leven en sterven.